

ФОРМУВАННЯ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті з'ясовано проблему формування кроскультурної комунікативної компетенції студентів-філологів як важливого чинника виховання майбутніх фахівців в умовах полікультурності світу; визначено роль інтеграції мови та культури, її вплив на міжкультурну комунікацію.

Ключові слова: комунікація, компетенція, комунікативна компетенція, кроскультурна комунікативна компетенція.

В статье рассматривается проблема формирования кроскультурной коммуникативной компетенции студентов-филологов как важного фактора воспитания будущих специалистов в условиях поликультурности мира; определена роль интеграции языка и культуры и ее влияние на межкультурную коммуникацию.

Ключевые слова: коммуникация, компетенция, коммуникативная компетенция, кроскультурная коммуникативная компетенция.

The issue of forming cross-cultural communicative competence as an important factor of future specialists' education is under consideration in this article. The role of the integration of a language and culture and its influence on the intercultural communication is emphasized.

Key words: communication, competence, communicative competence, cross-cultural communicative competence.

(а) – постановка проблеми) Згідно з останніми освітніми тенденціями дуже важливим для вищих навчальних закладів є виховання кваліфікованих спеціалістів, здатних вільно спілкуватися з представниками інших кра-

та культур, беручи до уваги різноманітні соціокультурні обставини. Домінуючим у навчанні іноземної мови повинно бути формування у студентів, які вивчають мову, кроскультурної комунікативної компетенції, яка реалізується інтеграцією мови та культури.

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») зазначається, що зміст та організація навчально-виховного процесу повинні постійно оновлюватися відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень [2, 5]. Саме цим зумовлена різка зміна напрямів у викладанні іноземних мов студентам. Для майбутніх фахівців важливим є не тільки вільне оперування лексичним та граматичним матеріалом, а й набуття культурознавчої компетенції, тобто усвідомлення схожих та відмінних рис в особливостях культурної, політичної, економічної, релігійної та інших реальностей рідної країни та країн, мова яких вивчається.

Під впливом процесів глобалізації, усебічної інтеграції націй та культур, усе важливішим є набуття кроскультурної комунікативної компетенції, тобто усвідомлене володіння знаннями про різноманіття культур та народностей, а також застосування цієї інформації на практиці.

Навчання іноземних мов на сучасному етапі не може розглядатися лише як засвоєння мовної системи, набуття мовленнєвих умінь і навичок, формування кліше. Подібне обмеження вивчення мови є помилковим кроком. Навчання мови, будучи культурно зумовленим, повинно розглядатися як таке, що сприяє розумінню іншомовної культури та усвідомленню її відмінностей від рідної культури. Необхідно вміти послуговуватися мовою в різних соціокультурних обставинах, щоб донести до носія мови відповідне, зрозуміле, правильне значення.

(б) – аналіз останніх досліджень і публікацій) Згідно з останніми тенденціями глобалізація, розуміння полікультурності світу, активізація діалогу культур призвели до переосмислення моделі навчання іноземної мови. Побудова ефективної моделі навчання, яка відповідає вимогам сьогодення можлива в умовах формування кроскультурної комунікативної компетенції. Саме тому питання формування цієї компетенції у процесі навчання іноземної мови порушується в дослідженнях багатьох учених (І. Поляков, В. Сафонова, М. Бірам, І. Бех). До складових міжкультурної компетенції відносять оволодіння багатствами світової та вітчизняної традиції, цінностями минулого в їх зв'язках з сучасним, формування цілісної картини світу та історичної свідомості [4, 204]

Отже, під час вивчення іноземної мови відбувається формування полікультурної особистості.

Мета даної роботи полягає у (в) – формулюванні цілей статті) визначення суті кроскультурної комунікативної компетенції для навчання іноземної мови, її ролі для сучасного викладання іноземної мови та розкриття її складових як елементів професійної підготовки.

(г) виклад основного матеріалу) Для правильного розуміння поняття «кроскультурна компетенція» необхідно дослідити походження та функціонування його семантичних компонентів, першим з яких є поняття «кроскультурний».

Термін «кроскультурний» з'явився у сфері соціальних наук у 1930-х роках, у результаті кроскультурного дослідження, проведеного Джорджем Пітером Мердоком, антропологом Єльського університету. Термін, що спочатку означав порівняльне вивчення культурознавчих даних, поступово набув вторинного значення культурної взаємодії.

Інша складова, «компетенція», є більш широким поняттям. Згідно з думками, викладеними Н. Хомським, поняття компетенція є одним із визначальних у теорії мовної комунікації. Воно вирізняється комплексним характером, оскільки містить лінгвістичні та нелінгвістичні (психологічні, когнітологічні, соціологічні та культурологічні) ознаки. Ґрунтовний аналіз терміна компетенції, висвітлення його багатогранної суті у процесі комунікації були предметом дослідження багатьох мовознавців у США, Росії та Україні. Докладно проаналізувавши поняття компетенції, американські вчені (М. Камден, С. Савінгтон) переглянули й розвинули його. Оскільки знання лише мовного коду не є достатнім для ефективного спілкування в різноманітних контекстах та ситуаціях, запроваджено інший, значно ширший за значенням термін – «комунікативна компетенція». Проаналізувавши визначення кроскультурної комунікативної компетенції (С. Тер-Мінасова, І. Плужник), можна зробити узагальнення, що це тип комунікативної компетенції, що полягає в умінні використовувати комунікативні правила, постулати, максими і конвенції спілкування, притаманні тій національній лінгвокультурній спільноті, мовою якої відбувається міжкультурна комунікація.

М. Бірам розробив динамічну модель комунікативної компетенції, що складається з чотирьох визначальних компонентів: 1) граматичної компетенції, тобто знання та використання мовного коду, що охоплює словниковий запас, правила фонетики та орфографії, словотворення та структуру речення; 2) соціолінгвістичної компетенції як здатності розуміти та продукувати повідомлення в певних соціологічних контекстах та відповідному регістрі; 3) дискурсивної компетенції (здатність поєднувати повідомлення у зв'язні дискурси) та 4) стратегічної компетенції (як вміння добирати ефективну стратегію та тактику вербального та невербального спілкування) [6, 13].

Згідно з найновішими дослідженнями у сфері соціолінгвістики кроскультурна комунікативна компетенція передбачає формування міжкультурної грамотності – наявність знань про культуру країни, мова якої вивчається, знання норм мовленнєвої поведінки. Окрім того, кроскультурна грамотність містить у собі усвідомлення розходжень в ідеях, звичаях, культурних традиціях, властивих різним народам, здатність побачити спільне і

мінне між різноманітними культурами і подивитися на традиції власного суспільства очима інших народів [3, 47].

Мова, як відомо, є найвищим проявом культури. Відповідно, культура складається з експліцитних та імпліцитних моделей поведінки, що є способом інтерпретації світу. У розмаїтому світі мов та культур люди мають різні культурні образи, соціальні та політичні спогади; їм не завжди притаманне спільне розуміння соціальної реальності, у якій вони живуть [1, 159]. А. Вежбіцька, усесвітньо визнаний експерт у теорії міжкультурної комунікації, стверджує, що люди відмінні один від одного не лише тому, що розмовляють різними мовами, а тому, що думають по-іншому, відчувають по-іншому та ставляться по-іншому до навколишнього світу. Міжкультурна комунікативна компетенція означає усвідомлення власної культурної спадщини та розуміння культури іншої країни поряд зі знанням її мови [1, 160].

Розходження між мовами не є простим розходженням звуків і знаків. У кожній мовній формі виражається власний погляд на світ, власне мислення, власна картина світу. Як стверджує М. Бірам, вивчення іноземної мови містить у собі переосмислення світу, виходячи з розходження рідної та іноземної мови. У кожного носія мови є сформована мовна картина світу, а під час навчання іноземної мови необхідно створити у студентів вторинну картину світу, допоміжну, яка б накладалася на картину світу їх рідної мови. Таким чином, не обмежуючи вивчення мови лише лексикограматичною системою, дуже важливим є формування картини світу, яка дає уявлення про те, що є притаманним для певної культури та соціуму. Формування вторинної мовної особистості, на думку лінгвістів, психологів, педагогів (І. Зимня, Ю. Караулов, С. Максименко, Е. Пассов, О. Потєбня, В. Соколова, Н. Хомський та ін.), має передбачати не тільки оволодіння вербальним кодом нерідної мови, умінням користуватися нею під час спілкування, але й формування у свідомості студентів картини світу носія цієї мови як представника певного соціуму, тому навчання має бути не тільки спрямованим на залучення студентів до концептуальної системи іншого лінгвосоціуму, а й до кроскультурного осмислення вимірів дещо різних соціокультурних спільнот. Так, О. Потєбня вважає: «Людина, яка говорить двома мовами, здійснюючи перехід від однієї до іншої, змінює разом з цим характер і напрям розгортання своєї думки, причому так, що зусилля її волі лише змінює колію думки, а на подальше її спрямування впливає лише опосередковано» [5, 260].

Виходячи з досліджень учених-педагогів, кроскультурна комунікативна компетенція вимагає, набуття студентами знань, навичок, стосунків і критичного культурного усвідомлення, необхідного для міжкультурного спілкування.

Професор М. Бірам доводить, що кроскультурна комунікативна компетенція вимагає двох видів знання. Перший – знання про соціальні групи і

культури у своїй власній країні і країнах-співбесідниках [6, 15]. У випадку України, де англійська є іноземною мовою, це означає, що студентам потрібно отримати широке знання багатьох різних країн і культур, оскільки англійська мова – міжнародна мова, якою послуговуються по всьому світу.

Не все знання кроскультурного характеру повинно приходити від занять іноземною мовою у вищих навчальних закладах. Таке знання також може здобуватися на заняттях з інших дисциплін, через ЗМІ, від друзів і сім'ї тощо. Проте матеріал, який опрацьовується на практичних заняттях з іноземної мови, повинен допомагати розвивати це знання, і заохочувати студентів пов'язувати це знання зі знанням про їх власну культуру.

Другий тип знання, згідно з поглядами М. Бірама – знання процесів взаємодії на суспільному і індивідуальному рівнях. Це знання істотне для міжкультурної комунікативної компетенції; якщо студенти говорять граматично досконалою та правильною англійською мовою, але не мають жодного знання про процеси взаємодії, то комунікація буде невдалою [6, 16].

Проаналізувавши останні дослідження лінгвістів (Н. Хомський, А. Вежбіцька, М. Бірам та ін.), можна дійти висновку, що у кроскультурній комунікативній компетенції навички розподіляють на дві категорії. Першою є здатність інтерпретувати документ або подію з іншої культури, пояснити і пов'язати їх з документом зі своєї власної. Другою є здатність набувати нових знань про культуру та культурні практики і здатність оперувати знаннями, навичками та вміннями при обмеженні спілкування та взаємодії в режимі реального часу. Обидва набори навичок, очевидно, вимагають розвитку мовної компетенції. Окрім того, навички аналізу й інтерпретації є такими ж необхідними, як і навички взаємозв'язків між різними культурами, і вміння застосувати ці знання і навички на практиці в реальних ситуаціях.

Відтак (д) – висновки) можна говорити не тільки про навчання іноземної мови, а про міжкультурну освіту, яка є індивідуальним процесом розвитку особистості, що зумовлює зміну поведінки індивідууму відповідно до культурних норм представників інших культур.

Розглянувши поняття кроскультурної комунікативної компетенції, є підстави відзначити, що для соціалізації білінгвальної особистості неабияке значення має сформованість саме цієї компетенції, яка розглядається як необхідна умова для успішної інтеграції у поліетнічний соціум, що дозволяє ефективно брати участь у процесі міжетнічної комунікації.

Література

1. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Анна Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
2. Державна національна програма «Освіта» Україна XXI століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Лапшин А. Г. Международное сотрудничество в области гуманитарного образования: перспектива кроскультурной грамотности // Кроскультурный диалог: компаративные исследования в педагогике и психологии. Сб. ст. – Владимир, 1999. – С. 45–50.